

בניני תרגום יונתן

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

אחרי מות - קדושים

בת"י עצם מה שנכנסו אל הקודש², ולהנ"ל מיושב היות והיו כהנים גדולים המותרים להיכנס בכל עת.

אמנם יש להתבונן מה מקורו של ת"י לכך שנדב ואביהוא היו כהנים גדולים. והנה י"א (ביאור יונתן) שמש"כ 'כהניא רברביא' אין כוונתו לומר שהיו כהנים גדולים כפשוטו, אלא הוא לשון חשיבות ורוממות כמו שכתב אונקלוס על הפסוק (שמות כד, יא) האמור על נדב ואביהוא: 'ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו' - 'ואל רברבי בני ישראל'.

אולם פשטות דברי ת"י שהיו כהנים גדולים ממש. וראה מש"כ הרמב"ן, שהיות ונמשחו בשמן המשחה היה להם גדר זה - כלומר שלא היו כה"ג כאהרן אביהם ממש, אלא היות ונמשחו בשמן המשחה היה להם 'דין כהנים גדולים'. (עיין בדברי בעלי תוס' (לעיל י, ד) שאף לכהנים הדיוטים היה דין כהנים גדולים ביום משיחתם.)

יש לציין מקור נוסף לכך שנדב ואביהוא היו כה"ג, מהטעם שנמנה במדרש (ויק"ר כ, ט) בסיבת מיתתם של נדב ואביהוא. וז"ל המדרש (ויק"ר כ, ט):

וְעַל יְדֵי שֶׁהָיוּ מְחַסְרֵי בְּגָדִים, וְכָתִיב בּוֹ מִיָּתֶהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח, מג): וְהָיוּ עַל אֶהְרֹן וְעַל בָּנָיו, וְזֶה הָיוּ חֲסָרִין, מְעִיל, שֶׁכָּתוּב בּוֹ מִיָּתֶהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כח, לה): וְהָיָה עַל אֶהְרֹן לְשָׂרֵת.

מבואר שחטאם היה מה שנכנסו מחוסרי בגדים והבגד שנחסר הוא מעיל, והנה המעיל הוא בגד של כהן גדול ולא של כהן הדיוט, הרי שהמדרש סבור שנדב ואביהוא היו כה"ג³.

שְׁנֵי בְנֵי אֶהְרֹן • האם נדב ואביהוא היו כהנים גדולים?

(ויקרא טז, א) וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהְרֹן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי יְיָ וַיָּמָתוּ:

מדוע נכתב הלשון 'שני בני אהרן', ולא אחרי מות נדב ואביהוא? האם הכתוב בא ללמדנו עוד דבר מלבד ענין זה ששניהם היו בניו של אהרן?

בת"י מתבאר הדבר:

וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה, מִן בֵּית דְּמִיתוֹ תִּדְרִין בְּנֵי דְאֶהְרֹן כְּהֻנֵּי רַבְרְבֵּינֵי. בְּזִמְנָן קְרוּבִיהוֹן אִשָּׁא בְּדִיא קָדֶם יְיָ. וּמִיתוּ בְּאִשָּׁא מִצִּלְהָבָא:

[וידבר ה' עם משה, אחרי שמתו שני בניו של אהרן, כהנים גדולים. בזמן שהקריבו אש זרה לפני ה'. ומתו באש מלהטת].

ת"י כותב שנדב ואביהוא היו כהנים גדולים. ולכך כינה אותם הכתוב 'שני בני אהרן' - משום שהיו בניו בכהונה גדולה שאף הם היו כהנים גדולים.

דבר זה אולי מוסיף יישוב על כך שמתוך ד' הסיבות שמנה ת"י למיתת בני אהרן (הובאו לעיל בהרחבה בפרשת שמייני, והם: א. 'ויחזו את האלוקים' התבוננותם במעשה לבנת הספיר. ב. הקרבת אש זרה מן הכיריים. ג. שנכנסו שתויי יין. ד. העגל אשר עשה אהרן.) לא הוזכר

1. עיין ברש"י שבא ליישב את עצם הזכרת מיתתם של נדב ואביהוא, וזאת כדי להזהיר את אהרן שלא ימות כדרך שמתו שני בניו. אולם ברש"י לא נתבאר מהו הלשון 'שני בני אהרן'.
2. אכן בחז"ל מצינו שדבר זה נמנה כחטא מה שנכנסו לפני ולפנים ראה בסוף הקטע.
3. אכן צ"ע דבפסוקים בפרשת תצוה משמע שלבני אהרן לא היו אלא ד' בגדים. ולפי המדרש נמצא שרק לאלעזר ואיתמר היו ד' בגדים, אך לנדב ואביהוא היה ח'.

שמאלו, על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונות בית ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם].

הרי שת"י סבור שהאופן הנדרש לסמוך על הקרבן הוא להניח יד אחת על השניה - את ימין על שמאל, וטעם הדבר כדי שייעשו שתי ידיו כיד אחת, ודבר זה דייק ת"י ממה שנאמר בפסוק 'ידו' וקוראים 'ידיו' לומר שיסמוך בשתי ידיו באופן שייראה כיד אחת והוא על ידי שיניח יד ימין על יד שמאל. (אהבת יונתן)

וכך מבואר בזוה"ק על הפסוק 'וישא אהרן את ידו' (ויקרא ט, כב):

*כתיב ידו חד, בגין דבעי לארמא ימינא על שמאלה.
(כתוב ידו אחד בגלל שצריך להרים ימינו על שמאלו)⁴*

ויש שביארו שהטעם הוא היות וצריך לסמוך בין קרנות השעיר בב' ידיו ואין מקום לב' הידים שם, לכך מניח יד ימין על יד שמאל. (נו"כ יהונתן)

והנה בתו"כ (פ"ג י"ג) מבואר להדיא דלא כדברי ת"י:
'וסמך את ידו על ראשו' - ולא ידו על גב ידו.

וכן בתוספתא (מנחות פ"ה ה"ג):

מניח שתי ידיו על גבי קרניו של זבח... ולא היה מניח ידיו זו על גב זו. ולא היה דבר חוצץ בין ידיים לקרנות.

הרי שיש מחלוקת בדבר האם צריך לסמוך באופן שיד ימין על יד שמאל, או שדווקא לא כך - אלא עם ב' ידיו על ראש השעיר.

וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֹתֵי הַמִּדְבָּרָה • כִּיצַד הִטְעִינוּ אֶת הָעוֹנוֹת עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר?

לאחר הסמיכה והווידי נאמר בפסוק שהכהן גדול היה נותן את העונות על ראש השעיר. כיצד התבצעה הטענה זו של העונות?

ברמב"ם (מורה נבוכים ג, מז) מבואר שהכה"ג העביר את העונות

והנה אף שת"י לא הזכיר חטא זה, לכאור' משום שסבר שלא היו מחוסרי בגדים. מ"מ יש במדרש זה מקור לכך שנדב ואביהוא היו כהנים גדולים.

'בקרבתם לפני ה' לשון קריבה או הקרבה?

דבר נוסף מבואר בת"י על פסוקנו, שתירגם 'בקרבתם לפני ה' - מלשון הקרבה - שהקריבו אש זרה לפני ה', ולא מלשון קריבה - שנכנסו לפני ולפנים קרוב מדי מהמותר להם. ומצינו בזה פלוגתא במפרשים: אונקלוס תירגם כת"י שמדובר על הקרבת אש זרה. וכן פירש החזקוני. אולם האב"ע פירש מלשון קריבה שהתקרבו לפני ולפנים, (ועל כך הזהיר ה' את משה שאף הוא לא יבוא בכל עת אל הקודש וכו'). וכן פירשו הרשב"ם והרמב"ן.

וְסָמַךְ אֶהָרֶן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו • משמעות הקרי והכתיב מתבטאת באופן הסמיכה של הכה"ג!

(ויקרא טז, כא) וְסָמַךְ אֶהָרֶן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר הַחַי וְהַתּוֹדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֹתֵי הַמִּדְבָּרָה:

באיזה אופן סמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר?

בגמ' מנחות (צג:) למדו מפסוק זה, שכתוב 'ידו' ונקרא 'ידיו'. שבכל הקרבנות הטעונים סמיכה יש לסמוך בשתי ידיים על ראש הקרבן, ולא די ביד אחת.

אולם עדיין לא נתבאר האם צריך שיהיו ב' ידיו מונחות אחת על השניה? או שיהיו מונחות על ראש השעיר ללא כל חציצה?

בת"י מפורש הדבר:

*וְסָמַךְ אֶהָרֶן יָת תְּרִיתִין יָדָיו בְּסִידְרָא חֲדָא, יָת יְמִינִיהָ עַל שְׂמָאלֶיהָ, עַל דְּיֵשׁ צְפִירָא חֲיָא וְיָדָיו עָלָיו יָת כָּל עֲוִיית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת כָּל מַרְדֵּיהוֹן לְכָל חַטָּאֵיהוֹן...
[וסמך אהרן את שתי ידיו בסדר אחד, את ימינו על*

בגדים. וביותר צ"ע לטעם הרמב"ן הנ"ל שמכיון שנמשחו בשמן המשחה היה להם דין של כה"ג, נמצא שאף אלעזר ואיתמר היה ח' בגדים וצ"ע. 4. דברי הזוה"ק הובאו להלכה בבית יוסף (או"ח קכח) לגבי נשיאות כפים לברכת כהנים, שצריך הכהן להרים יד ימין על יד שמאל.

אדם לכך' ולא היו עושין כן אלא בכדי שיטב לבו - 'שיהיה לו פת בסלו'. ואף שכאמור נשא את השעיר על גבו מ"מ לא הוצרך להשתמש במים והמזון שבסוכות מפני שהיה הכה"ג נשבע שבועה נוספת בשם המפורש והיא הועילה לתת כח בשליח לשאת את השעיר.

ושעבועה שלישית היה משביע הכה"ג כדי לתת כח בשעיר לסבול המקטרגים. (וזאת מלבד ג' פעמים נוספים שהזכיר את השם המפורש - בג' הוידוים)

אופן ב' השבעת הס"מ שלא יבטל הקרבן

פירוש נוסף הובא ב'אהבת יונתן' על פי המבואר בחז"ל (פדר"א מ"ו. זוהר ח"ג קא): שהשעיר לעזאזל היה כביכול קרבן לס"מ שניתן לו כשוחד שלא יבטל את קרבנם⁷, ולכך השביעו את הס"מ על ידי שם המפורש שאכן לא יבטל את קרבנם.

בִּיד אִישׁ עֲתִי • האם היו בוחרים דווקא

איש שהגיע זמנו למות?

מה הפירוש 'איש עתי'?

רש"י כתב: "המוכן לכך מיום אתמול", וכך מובא בתו"כ (כאן) וביומא (סו): שעתי פירושו מזומן. והיינו שיהיה מוכן לכך מיום אתמול.

בת"י על פסוק זה מבואר יתרה מזאת:

וּפִטוּר בִּיד גִּבֹּר, דִּי מִזְמַן מִן אֶשְׁתִּקֵּד, לְמִתָּה לְמִדְבָּרָא
דְּצוּק, דְּהוּא בֵּית חֲדוּדִי:

[וישלח ביד איש, שמוכן מהשנה שעברה ללכת למדבר
של צוק, שהוא בית חדוד].

משמע בת"י שהאיש עתי צריך להיות מוכן כבר מאשתקד

אל ראש השעיר באמצעות הוידוי.

ואילו האוה"ח הקדוש (בסו"ד על פסוקנו) מפרש שעל ידי שהעמידו את השעיר לעזאזל לפני ה', על ידי כך באו כל הטומאות שעשו ישראל במעשיהם הרעים על ראשו. עיי"ש שביאר שלכך יש להעמיד את את השעיר לפני ה' ולא די ליקח שעיר בעלמא מהשוק ולשלחו לעזאזל. והוסיף עוד שיש גם טעמים הידועים לפני ה', מדוע נבחר שעיר זה דוקא, ולכך עושים גורל וכלשונו: "בתבונתו יתברך בבעלי חיים" עיי"ש.

אולם בת"י על הפסוק כאן מתבאר הדבר באופן אחר:

וַיִּתֵּן יִתְהוֹן בְּשִׁבְעָה אֲמִירָא וּמִפְדָּשָׁא, בְּשִׁמְאָא רַבָּא
וַיִּקְרָא, עַל רִישׁ צִפְרָא...

[ונתן אותם בשבועה אמורה ומפורשת, בשם הגדול והנכבד, על ראש השעיר...].

מבואר בת"י שהטעינו את העונות על ראש השעיר באמצעות שבועה בשם המפורש. וצ"ב את מי השביעו בשבועה זו?

אופן א' שבועה בשם המפורש בשביל לקשור הקטגורים לראש השעיר

ה'שפתי כהן', מבאר שהיות ומכל עבירה נוצר קטגור, היה הכהן גדול קושר את כל אותם קטגורים שנוצרו מעוונות בני ישראל על ידי שם המפורש על ראש השעיר, כדי שישתלחו לעזאזל יחד עם השעיר⁵.

והוסיף שלאחר שקשר הכה"ג את הקטגורים אל ראש השעיר לא נותר כח בשעיר לעמוד על רגליו, והוצרך האיש המשלח לשאת אותו על כתפו עד לעזאזל. ומחמת טורח נשיאה זו, היו מתקינים בדרכו של השליח סוכות ובהם מים ומזון (יומא טז), ואומרים לשליח 'הרי מזון הרי מים', וזאת למרות הצום החמור של יוה"כ, משום שהיה השליח תשוש כח מטורח סחיבת השעיר על גבו בדרכו לעזאזל⁶.

והנה בגמ' (שם) אמרו על הסוכות הללו, ש'מעולם לא נצרך

5. וזאת עשה באמצעות שם המפורש בן מ"ב אותיות שהוא שם הגבורה, (ולא השם בן ע"ב אותיות) והיה מתגבר עליהם וכופתם על ראש השעיר.

6. ואכן ביומא סו: אמרין שאם היה חולה מרכיבו על כתיפו. אולם משמע שם שאי"ז המצב הרגיל ואיצטריך קרא להתיר לשאתו בשבת.

7. ראה ברמב"ן (ויקרא טז, י) שביאר דבר זה: "אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן, והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון, כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן... ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו, ובלשון הכתוב (להלן יז, ז) שעירים, כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר. ואין הכוונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל שתהיה כוונתינו לעשות רצון בוראנו שציונו בכך".

וראה עוד בכלי יקר (להלן יז, ז) שלכך נסמכה לפרשה זו האזהרה: 'ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם וגו'. "לפי שיש מקום למינים לטעות ולומר ששליחת השעיר המדברה הוא 'לשעירים' חלילה, על כן הזהירם מיד על שחיטת חוץ, והורה שרצה ה' אדרבה למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם מקודם..." עיי"ש.

במשנה ביומא (טז). נאמר: "מה היה עושה, חולק לשון של זהורית, חציו קשור בסלע וחציו קשור בין שני קרניו, ודחפו לאחוריו והוא מתגלגל ויורד, ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים".

הרי שפירשה המשנה את שילוח השעיר במדבר, ע"י **דחיפת האיש עתי** - בידיו את השעיר אל הצוק. (וע"ע בגמ' שם סו: דחפו ולא מת ירד אחרי וימיתנו).

וראה ברשב"ם שפירש שהיה משלח את השעיר בעודו חי אל **העזים** אשר במדבר. כמו שמצינו בציפורי מצורע שנאמר 'ושלח את הציפור החיה על פני השדה'. ומשמע שכלל לא היה דוחפו או גורם לו למות.

וכן באב"ע פירש את מה שאמרו חז"ל 'דוחפו' שלאחר שהיה משלחו לחופשי היה רץ אחריו עד אשר היה בורח ועולה לצור (ומשמע היה נופל מאליו). ומבואר בדבריו **השליח לא היה דוחף או הורג בידיו כלל, אלא גורם לשעיר למות מאליו.**

ובזוה"ק בפרשתן איתא דדוחפו בשתי ידיו.

אולם בת"י מבואר פירוש אחר:

וְיִסּוּכְרָא צְפִירָא עָלָיו ית כָּל חוֹבִיָּהוֹן לְאַתְרָא צְדִיא. וְיִפְטוּרָא
גְּבֵרָא ית צְפִירָא לְמִדְבָּרָא דְצוֹק, וְיִסּוּכְרָא צְפִירָא עַל טוּוּרָא
דְּבֵית חֲדוּדִי, וְיִדְחִינָהּ רוּחַ זִיקָא מִן קֳדָם יי, וְיִמּוּתָּ:

[ונשא השעיר עליו את כל עוונתם למקום שממה.
ושלח האיש את השעיר למדבר של צוק, ויעלה השעיר
על ההרים של בית חדודו, וידחנו רוח סופה מלפני ה',
וימות].

מבואר בדבריו שהאיש עתי היה שולח את השעיר אל עבר הצוק, והשעיר היה עולה **מעצמו** אל ראש הצוק, והיתה **רוח חזקה** יוצאת מלפני ה' ודוחפתו לצוק. כלומר שהשילוח היה כפשוטו והדחיפה היתה **מעשה נסים ע"י הרוח**. ויתכן שדייק זאת מהלשון 'ושילח' שנאמרה בסתמא וללא שייכות להשליח ומשמע שהשילוח יהיה מאליו.

לדברי ת"י מיושב קושיית האחרונים, שדנו כיצד דוחף השליח את השעיר לעזאזל, הלא יש בזה צער בע"ח, ויתרצו שזה כמו רפואה שהוא צורך האדם ושרי וכו' ולא גרע מעגלה ערופה ועריפת פטר חמור, ולת"י מיושב שפיר כי לדבריו הדחיפה נעשית על ידי הרוח.

- **משנה שעברה**, ולא רק מיום אתמול⁸. ויתכן שסבור שעתי אין פירושו **מזומן**, אלא כמש"כ הרד"ק: "שהוא **מורגל** ללכת שם עתים הרבה, ונקרא כן על שם העתים". וכן ברשב"ם: "איש **הבקי** בדרכים ובמדברות ורגילין בכל עת ששולחין אותו". וזהו מאשתקד שכבר הלך לשם בשנה שעברה.

וכמש"כ האב"ע את ב' הפירושים: א. "מזומן לעתו". ב. "או מנהגו ללכת בכל עת בכיפורים".

מדברי ת"י נראה בעליל דלא כדברי החזקוני (כאן) שכתב בשם המדרש שהאיש עתי היה **מי שהגיע זמנו למות בזו השנה**. וז"ל:

נמצא במדרש, עתי שהגיע זמנו למות תוך אותה שנה, שהרי הנושא את השעיר אינו עובר שנתו, לכך היו בוררין איש שהגיע זמנו למות תוך אותה שנה, וחכמת המזלות היתה קלה בעיניהם.

גם בזוה"ק (חלק ג' סג:) מצינו שסבר כדעת החזקוני, אלא שמבואר שם שידעו מי הוא הראוי להיות השליח באמצעות סימנים מיוחדים שהיו בו (ולא הוצרכו לחכמת המזלות), והם: א. שעינו אחת גדולה מחברתה. ב. גבות עיניו מתכסין בשערות רבות. ג. צבע עינו כגוון כחול שבו כוחלים העיניים. ד. לא היה מסתכל ישר. ועי"ז היו יודעים שהוא האיש המיועד⁹.

ובת"י נאמר להדיא שהיה אותו שליח משנה שעברה, הרי שלכא' הוא חלוק על דעה זו. אמנם בספר מועדים וזמנים (ח"ג סימן רפ"ה אות יג) פשוט לו שדברי ת"י עולים בקנה אחד עם דברי הזוה"ק הנ"ל ומפרש שהאיש עתי היה מזומן משנה שעברה היינו שנגזר עליו בראש השנה שעבר שיהיה לו הסימנים הנ"ל המעידים שהוא הראוי להיות איש עתי לשנה הבאה וזהו 'המזומן מאשתקד' מר"ה שעבר¹⁰. (ולכא' לדבריו נמצא פשיטות לנדון הידוע אימתי נגזרים המאורעות של עשי"ת, ויל"ע).

וְשִׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר • מִי הִיא דוחף את השעיר מהצוק? השליח, או הרוח?

(ויקרא טז, כב) וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גִּזְרָה וְשִׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר:

מה הפירוש ושלח את השעיר במדבר?

8. ולכאורה משנה שעברה הכוונה מיום כיפור שעבר ולא מעשרה ימים שקודם יו"כ שהם מהשנה שעברה.

9. תוכן סימנים אלה ראה ביאורם בספר צרור המור: (פרשת אחרי מות) "וְשִׁלַּח בְּיַד אִישׁ עֹתִי הַמִּדְבָּרָה" - אשר פירשו בו בזוהר שהוא איש ראוי להוליך המנחה לסמאל, לפי שסמאל נקרא איש 'רע עין' ואמרו שם שהיו מבקשים בכל ישראל איש מוכן 'רע עין' - עינו אחת גדולה מחבירתה... עד שאמרו שם כי אדם אחד 'רע עין' היה בטבריה שכל הרואה אותו היה מטמין עצמו, לפי שכל אדם שרואה בעיניו היה ממיתו. ועל זה נאמר "ביד איש עתי" - איש ראוי ומוכן להוליך זאת המנחה לסמאל איש 'רע עין', לקיים מה שנאמר "כְּעֶבֶד כְּאֲדֹנָיו" (ישעיה כד, ב).

10. וצ"ע דס"ס לא מת אלא בשנה שאח"כ, וא"כ דינו תלוי בראש השנה של אותה שנה ובשנה שקדמה יכול היה להיטיב דרכיו ולזכות לחיים, ויש ליישב.

מבואר שמלבד הקירבה לבזות ערוותה בתשמיש (גילוי של דבר גנאי הוא ביזיון), ישנו דבר נוסף והוא 'פרסומי ערוה'. וצ"ב מהו 'פרסומי ערוה'? ומה נוסף כאן יתר על הדבר הראשון?

יש מבארים בדברי ת"י ביאור מחודש עפ"י דברי רש"י בהו"א של הגמ' בחגיגה (יא:) שהגמ' באה לבאר את דברי המשנה (שם) "אין דורשין בעריות בשלשה", ושאלה הגמ' מ"ט, אילימא משום דכתיב (ויקרא יח, ו) 'איש איש אל כל שאר בשרו'. איש איש תרי, שאר בשרו חד, ואמר רחמנא לא תקרבו לגלות ערוה. וברש"י: "לא תקרבו שלשתכם זה אצל זה, 'לגלות טעמי פרשת עריות'.

ויתכן שכוונת ת"י לפרש כהו"א זו וזהו 'פרסומי ערייא' - לגלות טעמי פרשת עריות¹¹.

ובענין מש"כ ת"י בתרגום הכפילות של 'איש איש' - גִּבְרָ טְלִי וגִּבְרָ סִיב ראה מה שהארכנו בזה להלן בפרשת קדושים.

**לא תתן להעביר למלך • האם יתכן
שישראל הנישא לנכרית בעצם נישואיו הוא
מעביר את בנו למולך?**

**(ויקרא יח, כא) ומִזְדַּעֵךְ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְמֶלֶךְ וְלֹא
תַחֲלִל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ:**

**מהו לא תתן להעביר למולך, האם זה לשון ההעברה -
להעביר באש. או לשון של עיבור - עיבור של אשה?**

רש"י מפרש עפ"י דברי הגמ' "עבודת אלילים היא ששמה מולך, וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכומרים, ועושין שתי מדורות גדולות, ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש" (סנהדרין סד:).

לפירושו של רש"י, יש לידע מדוע נכנס פסוק זה בתוך פרשת עריות?

ת"י מפרש באופן אחר, המיישב את סיבת כניסת פסוק זה לתוך פרשת עריות:

וּמִן זֶדַעַךְ לֹא תִתֵּן בְּתַשְׁמִישָׁהּ לְצִיד בֵּת עַמּוּמִין,
לְמַעַבְדָּא לְפֻלְחָנָא אֲחֵרָא. וְלֹא תַפְסִי יֵת שְׁמָא דְאַלְהָךְ
אַנָּא יְיָ:

ביאור הלשון 'ארץ גזרה'

עוד מבואר בת"י שמפרש ארץ גזירה 'אתר צדיא', והיינו מקום שמם וחרב. וכמש"כ הרשב"ם: "גזרה, ארץ חריבה שאין בה שום תבואה, שהיא גזורה ונכרתה מכל טוב". וכעין זה באונקלוס מתרגם 'ארץ גזירה' 'לארע דלא יתבא' - ארץ שאינה מיושבת.

וראה עוד מש"כ החזקוני בטעם ששילחו את השעיר דווקא אל מקום חרב ושומם: "אל ארץ גזירה, משונה מסתם משאר ארצות... מקום מופרש ומובדל מאדם, שאם ישא אותו אל ארץ הראויה להיזרע שוב לא תצמיח."

לְגִלוֹת עֶרְוָה • המשמעות הנוספת הטמונה בלשון גילוי

**(ויקרא יח, ו) אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא
תִקְרְבוּ לְגִלוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְיָ:**

מהו לגלות ערוה?

המפרשים פירשו שכל ערוה היא לשון גילוי (ראה רש"י בכ"מ ובפ' קדושים). אולם הרמב"ן (להלן פסוק כ) על איסור אשת איש שם נאמר 'ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע', כתב: "ולא אמר בכאן 'לגלות ערוותה', כי לא יזכיר כן רק בשאר הבשר והנדה (כ, ט) שהאסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר (כ, יט) את שארו הערה". עכ"ל.

הרי שהאיסור עריות בקרובים שונה מאיסור אשת איש במה שבאשת איש האיסור הוא במה שמשתמש באשת רעהו, ואילו בקרובים האיסור הוא 'גלוי הערוה' מכיון שמצויים אצלו וכמש"כ המפרשים בטעם איסור עריות בקרובים.

בת"י ישנו דבר נוסף בפירוש הגילוי, ומדבריו משמע שיש לכך משמעות כפולה:

גִּבְרָ טְלִי וגִּבְרָ סִיב לְכָל קְרִיבָת בִּישְׁרִיהּ לֹא תִקְרְבוּ
לְבִזְאָה עֲרִייתָא בְּתַשְׁמִישָׁתָא וּבְפְרָסוּמִי עֲרִייא, אַנָּא יְיָ:

[איש צעיר ואיש זקן, לכל קרובת בשרו לא תקרבו לבזות
העריות בתשמיש ובפרסום ערוה, אני ה']

[ומן זרעך לא תתן בתשמיש אצל בת העמים, להעבירו לעבודה זרה. ולא תחלל את שם אלוהיך אני ה']

בן לע"ז הכתוב מדבר, והיינו כדברי ת"י שהפסוק מדבר במסירת הבן למולך באמצעות נישואין עם גויה והולדת בן לע"ז. ולא כפירוש רש"י (עפ"י דברי הגמ' בסנהדרין הנ"ל) שהפסוק מדבר במסירת הבן ממש לכמרים שיעבירוהו באש.

דברי הגמ' מתפרשים לב' פנים

ולכאן נמצא שיש קושיא על רש"י מדברי התנא דבי רבי ישמעאל הנ"ל, שמעמיד את הפסוק בנישא לנכרית (וכדברי ת"י) ולא (כפירוש רש"י) במעביר בנו לכומרים?

ויישב זאת המהרש"א (חידושי אגדות - מגילה כה.) שרש"י יתרץ שדברי התנא דבי רבי ישמעאל נסובים על הפירוש המוזכר במשנה שהאומר משתקין אותו בנזיפה. ובא רבי ישמעאל לפרש את מי משתקין? את מי שמפרש שהפסוק מדבר בנישואי ישראל לבת אחד העמים.

ורבי ישמעאל בא להוציא מההבנה (שהובאה לעיל בשם הערוך) שמשתקין את מי שמעמיד את הפסוק דווקא בנישואי ישראל לבת אחד העמים שמעבירים בניהם למולך, ומוציא מזה היתר לינשא לאומות שלא מעבירים למולך. וס"ל לרבי ישמעאל שאף המפרש את הפסוק בנישא לבת כל האומות משתקין אותו בנזיפה. אלא הפסוק לא מדבר על נישואין כלל אלא במעביר בנו לכומרים וכפירוש רש"י.

האם נמצא שלדעת ת"י הבא על הגויה חייב כרת?

והנה ברש"י (מגילה כה. וכן ברע"ב) מבואר שהטעם שמשתקין את מי שמעמיד הפסוק בבוועל ארמית. הוא היות והוא עוקר הכתוב ממשמעותו ונותן כרת לבא על הגויה ומחייבו חטאת על השוגג. וכוונתו משום שבגמ' למדו שכל פרשת העריות יש בה כרת וגם על פסוק זה שמעביר בנו למולך, ואם פירוש הכתוב כדברי ת"י נמצא שהבא על הגויה חייב כרת, ובשוגג חייב קרבן. (ובגמ' קידושין סח: נאמר שהנושא גויה עובר בלא תתחתן בם. ולוקה מכת מרדות משום נשג"ז - סנהדרין פב. אך אין בזה כרת) וצ"ע האם לדברי ת"י אכן יש כרת בבא על הארמית? וכן לדברי הערוך שלביאורו דברי המשנה מדברים בבא על הגויה.

והנה בתו"ט (מגילה פ"ד מ"ט) כתב שודאי אף לדעת הערוך לא בא התנא דבי רבי ישמעאל לעקור את משמעות הפסוק ולחייב כרת בבא על הגויה. שודאי אף לדבריו עיקר הכתוב בעובד ע"ז מדבר, אלא דשבעים פנים לתורה וזו אחת מהן.

ובא התנא של המשנה להשמיענו שהרוצה לדרוש ולפרש אע"פ שאינו בא לעקור פשוטו ומשמעו, מ"מ לא ידקדק במילת 'מולך', לומר שדוקא אומה המעבירה למולך והם הארמיים אסורים כי א"כ יהיה נשמע ששאר אומות מותרות,

לדברי ת"י העברת הזרע למולך אינו להעבירו באש הכומרים, אלא מדובר על העברת הזרע בדרך של נישואין עם בת העמים, שנישואין אלו יגרמו להעביר את זרעו לע"ז.

לכאן דברי ת"י אלו מופלאים, וכפי שעמד בקושיא זו כבר המהרש"א (מגילה כה.) שהלא אמרו במשנה במסכת מגילה (כה.): "האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך - לא תתן לאעבא בארמיותא" (ע"י ארמית) משתקין אותו בנזיפה". כלומר שמי שמפרש את הפסוק של מזרעך לא תתן להעביר למולך שהכוונה ע"י נישואין עם ארמית, משתקין אותו בנזיפה. וטעם הנזיפה מבואר ברש"י שם "משום שעוקר הכתוב ממשמעותו". וכיצד פירש כך ת"י את הפסוק?

וביתר חריפות מצאנו בפירוש הרע"ב על דברי המשנה באבות (פ"ג מ"א): "והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה". ופירש הרע"ב וז"ל: כגון המתרגם 'ומזרעך לא תתן להעביר למולך' - 'ומזרעך לא תתן לאעבא לארמיותא', ואין זה פשוטו של מקרא".

ותמוה הכיצד תירגם כך תרגום יונתן את הפסוק?

ביאור דברי ת"י עפ"י פירוש ספר הערוך במשנה

והנה המהרש"א (שם) ציין לדברי הערוך (ערך אדם א) שלדבריו מיושב פירושו של ת"י. וכך ביאר הערוך את דברי המשנה: "שהמפרש את הפסוק באומה ידועה שמעבירים זרעם למולך כגון ארמיים, שאתה גורם להעביר זרעך למולך, ומכלל דבריו משמע ששאר האומות שאין מעבירים מזרעם למולך מותר, לפיכך משתקין אותו בנזיפה. אלא פירוש הכתוב כדתנא דבי רבי ישמעאל (שם בגמ' מגילה כה.) "בישראל הבא על הכותית והוליד מנה בן לע"ז הכתוב מדבר" - דלא שנא מולך משאר בתי ע"ז".

ולדבריו נמצא שאין סתירה בין פירושו של תרגום יונתן לדברי המשנה, כי המשנה מדברת במי שבא להוציא מפירוש הפסוק היתר נישואין לבנות שאר האומות, ומסלף המקרא ומעמיד האיסור לינשא לנכרית רק מבנות העמים שמוסרים בניהם למולך. לפיכך משתקין אותו בנזיפה.

אולם פירושו של ת"י שהפסוק מדבר בעצם הנישואים לנכרית - שכל נישואין כאלו עם בת כל העמים גורמים להעביר זרעו למולך, על כך לא נאמר 'משתקין אותו בנזיפה'. ולהיפך יש מקור לדברי ת"י מתנא דבי רבי ישמעאל, (הנ"ל בגמ' מגילה כה.) שהעמיד את הפסוק "בישראל הבא על הגויה והוליד מנה

נכרית כאילו נתחתן לע"ז. ומקורו נראה שבבעל פעור כשזינו נחשב כאילו עבדו בבעל פעור, וכמבואר בכתובים (במדבר כה, יח) 'אשר נכלו לכם על דבר פעור', וכן כשהחיו את הנקבות נאמר (במדבר לא, טז): 'הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למעול מעל בה' על דבר פעור'.

ולכך שפיר קאמר במשנה וכמו שמביא זה בפירושו גם הערוך ומהרש"א שאין ההלכה (דוקא) במתחתן עם עובדת המולך, אלא בכל ע"ז, המתחתן עם עובדת ע"ז - בזה גופה דבוק בה ונחשב מדינא כעובד ע"ז כמוה. וזהו המקור לנהוג בבית ישראל לא לקבור המתחתן עם גויה בבית הקברות עם יהודים - שנחשב בזה גופא כעכו"ם כמוה". עכ"ל.

ולדבריו נמצא שדברי ת"י אמורים על הבועל גופיה (ולא על בניו), שבנתינת זרעו (בביאתו) נעשה דבוק בעובדת כוכבים ונחשב מדינא כעובד ע"ז כמוה. וזהו 'ומזרעך לא תתן להעביר (עצמך) למולך'.

ועל כך ראוי לנזוף בו. אלא ניתן לפרש שהפסוק מפרש בבא על הגויה אך בכל גויה שהיא מכל אומה שהיא.

ועיין בתוי"ט שהביא אסמכתא לפירוש הערוך מת"י. ונראה שהבין בתרגום יונתן שאין כוונתו לחייב כרת בבא על הגויה אלא להוסיף פירוש בפסוק זה.

וכן כתב התפארת ישראל (שם), שלדברי ת"י הפסוק מדבר על ב' האופנים: א. כרש"י ב. כפירוש ת"י. ואכן אין כרת בבא על הנכרית. ומה שהכריח את ת"י להוסיף פירוש לפסוק זה, הוא התימה מדוע נכנס ענין זה של העברה למולך בתוך פרשת עריות.

ביאור נפלא בדברי ת"י, והטעם שאין קוברים ישראל הנישא לגויה בין היהודים

ביאור נוסף בדברי ת"י ביאר מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בהסכמתו לספר 'חפץ יהונתן' שיצא בשנת תשנ"א) וז"ל: ונראה שכל מי שמתחתן עם גויה אף שאינו עובד ע"ז, בזה גופא הוא כעובד ע"ז. וכן מפורש ברמב"ם (פרק י"ד מאיסור"ב ה"ו) שבועל

פרשת קדושים

לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל • מה ביאור לשון ההליכה שנסמכה בקביעות לרכיל?

(ויקרא יט, טז) לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְיָ

מדוע תמיד כאשר נזכר רכיל בתורה נזכר בלשון של 'ההליכה' - 'תלך רכיל'?

רש"י עמד על כך וביאר שרכיל הוא מלשון רוכל, ודרכו של הרוכל להסתובב בעיירות, ואף הרכיל דרכו לשוטט ולחקור מהנעשה והמתרחש בבית חבירו כדי שיוכל לספר רכילות בשוק.¹²

עוד ביאר רש"י את דברי אונקלוס שתרגם רכיל - 'לא תיכול קורצין'. שדרכם של מספרי רכילות לסעוד בבית מקבלי רכילותם ולספר את הרכילות במהלך הסעודה, שבאופן זה הרכילות מתקבלת יותר. וסעודה זו נקראת 'אכילת קורצין' על שם הקריצות בעינים והרמיזות הנלוות לסיפורים בכדי שלא יבינו שאר השומעים.¹³

בת"י נראה שביאר את ענין ההליכה באופן אחר:

לֹא תִהְיוּן אֲזִלִּין בְּתֵד לִישָׁן תְּלִיתָא, דְּהוּא קָשִׁי הִי בְּחֻדְבָּא דְקָטַל מִן תְּרִין חוּדְפִּין. לְמִיכּוּל קוֹרְצִין לְמַעֲקָא לְבַר עַמָּךְ...

[לא תהיו הולכים אחרי לשון שלישי, שהוא קשה כחרב שהודג משני חודיו. להכריז דברים רעים להצר לבן עמך...]

בלשונו של ת"י שפירש את 'תלך' - 'לא תהיו הולכין',¹⁴ נראה שאין הלאו מדבר על הרכיל עצמו ההולך ותר אחר דברי רכילות, אלא על הליכת השומע אחרי הסיפור לשון הרע, והיינו על הפועל יוצא מדברי הלשה"ר, וכדוגמת

ההליכה 'אחר אלהים אחרים'. ואף כאן נצטוונו לא ללכת אחרי סיפור הלשון הרע שקשה כחרב.

ההליכה אחר הסיפור יכולה להתפרש בב' פנים: א. כלפי השומע עצמו שאל לו לקבל את הרכילות ולהאמין לה. וזהו שנצטווה 'לא ללכת אחרי הרכילות'. ב. שהשומע לשה"ר או היודע מלשה"ר שלא יילך אחרי זה ויספרו הלאה.

ת"י קורא ללשה"ר בכל מקום "לשן תליתאי". וכך אמרו בגמ': (ערכין טו:) "במערבא אמרי לשון תליתאי - קטיל תליתאי, הורג למספרו ולמקבלו ולאומרים עליו" (לרש"י שם מה"ט נקרא תליתאי שהוא בין שלושה אנשים האומר השומע והנאמר עליו, אך תוס' שם פירשו לפי שיש חומת השפתיים השיניים והלשון שלישי בתוכם). וכן המשיל את לשה"ר לחרב וכך איתא במשלי (יב, יח): "יש בוטה כמדקרות חרב", ובגמ': (יומא ט:): "אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה, ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם".

לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ • האם יש שייכות בין לאו זה לאיסור רכילות הנאמר בתחילת הפסוק?

(ויקרא יט, טז) לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְיָ

על מה נאמר 'לא תעמוד על דם רעך'?

רש"י כתב: "לא תעמוד על דם רעך - לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו". כלומר איסור להימנע מהצלת ישראל.

ולפ"ז נמצא שאין שייכות בין ב' חלקי הפסוק, בין הרכיל המחזר אחר לשה"ר לבין האיסור להימנע מהצלת איש

12. ביאור נוסף איתא בזה"ק (אדרא רבא) בביאור הפסוק במשלי (יא, יג) 'הולך רכיל מגלה סוד' ומבואר שם שמי שאינו מיושב ברוחו ואינו נאמן אזי אותו הדבר שהוא שמע מאדם אחר הוא כביכול משוטט בתוכו כמקל במים, ואין לו מנוחה עד שהוא מגלה אותו לאחרים, שבזה הוא כביכול משליך את המקל לחוץ. וזה ביאור לשון ההליכה על הסוד והרכילות שמהלכת בתוכו ולא נותנת לו מנוחה, יעו"ש.

13. עיין ברמב"ן שהתקשה מאוד בפירוש זה.

14. יש להתבונן דהנה הפסוק מדבר בלשון יחיד - לא תלך, ואילו בת"י מדבר בלשון רבים 'לא תהיו'.

רש"י כתב: 'לא תלבין את פניו ברבים'. והיינו שאופן ההוכחה לא יהיה ברבים כדי שלא יולבנו פניו.
ת"י מבאר באופן שונה:

לֹא תִמְלִלֶנּוּ שְׁעֵי עֵינַי בְּפִנְיֵי יְתָ אֲחֻזְכּוֹן בְּלִיבְכּוֹן.
אֲזַכְּחָא תּוֹכְחֻן יְתָ חֲבֵרִיכּוֹן. בְּרִם אֵין מִיבְּחִית לֹא תִקְבְּלוֹן
מְטוּלְתִּיהָ חֻבָּא:

[לא תדברו חלקלקות בפניהם לשנוא את אחיכם בלבבכם.
הוכחה תוכיחו את חבריכם. אולם אם מתבייש לא תקבלו
בשבילו חטא. (נוסח אחר: גם אם מתבייש לא תקבלו בשבילו
חטא)]

ת"י מתרגם שלא תשא עליו חטא מדבר על הבושת של מי שמוכיחים אותו, ולכאוף הכוונה שאם מתבייש אין חיוב להוכיחו ולא יהיה חטא במה שלא מוכיחו¹⁷.

הבנה זו מבוססת על הנחה שתרגום הלשון 'ברם' שנאמרה בת"י הוא - 'אולם', ומשמעות הפסוק היא כך 'הוכח תוכיח את חברך - אולם אם הוא מתבייש אין להוכיחו', ואין חטא במניעת התוכחה באופן זה.

אלא שמצינו בת"י בכמה מקומות שמשמש בלשון 'ברם' כשנצרך ללשון 'גם'¹⁸. ולפיכך יש שהבינו בדבריו כאן שכוונתו שיש מצוה להוכיח את החוטא גם אם הוא מתבייש, ולא יהיה על כך חטא¹⁹.

בדברי חז"ל מצינו פנים לכאן ולכאן, ויתכן שאין סתירה בין הדברים כי מדובר במצבים שונים, אך פשט דברי הת"י תלוי במחלוקת.

צדדים לכאן ולכאן בשאלה האם מותר לבייש את עמיתך תוך כדי ההוכחה?

בתו"כ (כאן) איתא שאסור להוכיח באופן זה:

יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר לומר ולא תשא עליו חטא.

ישראל מאסון.

במפרשים ביארו באופנים שונים הקושרים בין ב' חלקי הפסוק, ראה הערה¹⁵.

בת"י מבאר אחרת את חלק זה, ולכאורה לדבריו יש קשר בין ב' החלקים:

לֹא תִמְנַע זְכוּת דְּחִבְרְךָ לְמִסְחָדָא עָלְיָ בְּדִינָא, אָנָּא יְיָ:
[לא תמנע זכות של חברך להעיד עליו בדין, אני ה']

לדברי ת"י מדובר על הצלת איש ישראל מגזר דין - בבית דין¹⁶ על ידי שידוע לו עדות היכולה לזכותו ואינו מעיד לו. וזהו "לא תמנע זכותו של חברך להעיד עליו בדין".

ולפ"ז השייכות בין ב' החלקים של הפסוק היא ששניהם מדברים על סיפור דברים, אשר הסיפור הראשון (רכילות) חובה לשתוק ואסור לספרו. והסיפור השני (עדות) אסור לשתוק וחובה לספרו.

כדברי ת"י מצינו בחז"ל: "ומנין שאם אתה יודע עדות, אין אתה רשאי לשתוק עליה, ת"ל לא תעמוד על דם רעך". (תו"כ פ"ב. ובסנהדרין עג.)

וְלֹא תִשָּׂא עָלְיָ חֻטָּא • האם מותר לבייש את עמיתך תוך כדי ההוכחה? - פולמוס בדעת ת"י

(ויקרא יט, יז) לֹא תִשָּׂא אֶת אֲחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הֹכֵחַ
תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלְיָ חֻטָּא:

מהו 'ולא תשא עליו חטא'?

15. האב"ע ביאר שהאיסור הוא 'להתחבר עם אנשי דמים, וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות, ודואג האדומי לעד'. כלומר שלדבריו השייכות בין ב' החלקים הוא שמשניהם נגרם רציחה, שהרכיל הוא מלשין וממלשינות מגיע רציחה, וכן מההתחברות עם אנשי דמים - באים רציחות. החזקוני ביאר שכשתאמר לחברך 'פלוגי הוציא דיבה עליך', יעמוד ויהרוג את מוציא הדיבה. ונמצא שהרכילות עצמה היא עמידה על דם רעך. ובאופן נוסף ביאר: "אם שמעת עצה על חברך להרגו, לא תעמוד על דמו אלא הודע לו העצה". ובאור החיים הוסיף על כך: "ולא יאמר הרי זה רכילות" (אור החיים). ואילו הרשב"ם ביאר, שלא תעמוד על דם רעך - מדבר על אדם הרודף אחרי חבריו להורגו. וציוותה התורה לא לעמוד על הדם אלא להציל את הנרדף בנפשו של הרודף. ואולם אף לפירוש זה אין שייכות בין ב' חלקי הפסוק.
16. מפשטות לשונו של ת"י נראה שכל עדות שהיא, היא בכלל זכותו של חברו, ולא דווקא עדות של מיתה, אלא שיש ממפרשי הת"י שהבינו שמדובר בהצלתו מגזר דין של מיתה ודייקו זאת מלשון המקרא המדבר על 'דם רעך'.
17. כלומר שבת"י נראה שכאשר צריך להוכיח ולא מוכיח נתפס באותו החטא וכמש"כ החינוך (מצוה רלט) 'מי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו (שבת נה.) גם מן הכתוב (ישעיהו ג יד), "עכ"ל.
18. ראה בת"י בפרשת נח על הפסוק (בראשית ז, ג): "גם מעוף השמים שבעה שבעה" שתרגם את 'גם' - 'ברם'. וכן בראשית טז, יג ועוד.
19. בנושא זה נחלקו בחריפות הפירוש יונתן' ואהבת יונתן' עיין בדבריהם.

וְלֹא תֵעוֹנְנוּ ♦ הָאֵם יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּין 'סְנֵהֲדֵרִין' לְאִיסוּר אַחִיזַת עֵינִיִּים, או שְׁנַפְלָה טַעוֹת

בדפוס?

(ויקרא יט, כו) לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא
תֵעוֹנְנוּ:

מהו לא תעוננו?

רש"י כתב: "לשון עונות ושעות, שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת". וכך היא שיטת ר"ע (סנהדרין סה:).

אולם בת"י מבואר כשיטת רבנן (שם) שהפסוק מדבר על אחיזת עיניים:

לֹא תִיכְלוּן מִבֶּשֶׂר כָּל נֶכְסְתָא עַד דְּאֲדָמָא קִיָּם בְּמִזְדָּקָא.
לֹא תִהְיוּן נִטְרֵי נְחָשִׁין, וְלֹא אַחוּדֵי עֵינִין. (נ"א וְלֹא אַחוּדֵי
סְנֵהֲדֵרִין עֵינִין):

[לא תאכלו מבשר כל זבח בעוד הדם עומד במזדקות.
לא תהיו שומרי נחשים ולא אחוזי עיניים] (נ"א ולא לעיין
אחרי הסנהדרין)

בדברי ת"י ישנם ב' נוסחאות בתרגום הלאו 'לא תעוננו': א.
לא תהיו אחוזי עיניים. ב. לא לעיין אחרי הסנהדרין.

והנה רבים מהמפרשים שהיה לפנייהם את הנוסח הב' ובראשם היעב"ץ (מטפחות סופרים ח"ב לו) כתבו שהמילה 'סנהדרין' נוספה באחד הדפוסים כאשר רצו לציין לגמ' בסנהדרין (סה:) שהיא המקור לאיסור אחיזת עיניים. וכהוכחה לדבריהם הביאו את דברי הת"י בספר דברים בפסוק העוסק במעונן (דברים יח, י): "לֹא יִמָּצֵא בָּךְ מַעֲבִיר בָּנוּ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קִסָּם קִסָּמִים מֵעוֹנָן וּמִנְחָשׁ וּמִכֶּשֶׁף". ותרגם שם יונתן שמעון הוא האוחז עיניים ולא הכניס את המילה סנהדרין כלל.

אולם יש שסברו שהמילה 'סנהדרין' היא חלק מנוסח התרגום עצמו, וכוונתו שלא יילכו אחרי הסנהדרין שבקאים באחיזת עיניים וכשפים, והיינו שלא ילמדו ממה שהסנהדרין מבינים באחיזת עיניים וכשפים שחלילה יש בזה ממש אלא הסנהדרין יודעים מפני שיש בזה צורך, אך לאחרים אסור.

(נר"כ יונתן)

והובאו דברים אלה ברמב"ם (בסה"מ על מצווה זו). והרמב"ם שם לא חילק בזה בין מצבים שונים. ונראה שלדעתו אין מצווה להוכיחו באופן שהוא מתבייש בזה.

אולם בספר החינוך (מצוה רלט) הביא את דברי חז"ל אלו וכתב:

וזה מלמד שבתחלת התוכחה, שראוי לאדם להוכיח בסתר ובלשון רכה ודברי נחת, כדי שלא יתבייש. ואין ספק שאם לא חזר בו בכך, שמכלימין החוטא ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזר למוטב.

הרי שלמד שיש אופן שבו חובה להוכיח את חברו למרות שמתבייש מכך. וכן מבואר ברמב"ם עצמו במשנה תורה (פ"ו מדעות ה"ח) אלא ששם מחלק בין דברי שמים לדברים שבין אדם לחבירו. וז"ל:

המוכיח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שואמר ולא תשא עליו חטא. כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות? ת"ל ולא תשא עליו חטא. מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים... לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים... במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר, מכלימין אותו ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזרו למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל²⁰.

ובספר יראים (מצוה רכ"ג) מבואר שאם אי אפשר להפרישו מן העבירה אלא"כ יביישהו צריך לביישו:

וצריך המוכיח להוכיח במקום שלא יתבייש חברו כדתניא בערכין 'יכול אתה מוכיחו אע"פ שפניו משתנות? ת"ל לא תשא עליו חטא. פי' הוכיח את עמיתך באותו ענין שלא תחטא בו שלא ישתנו פניו. אבל אם אי אפשר להפרישו מעבירה אלא אם כן יביישהו, יזכירו ולא יקום לבושתו שאין חכמה ותבונה נגד ה', כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

אולם ברש"י נראה שלא חילק בזה, והבין בדברי התנ"כ (הנ"ל) שאין מצווה להוכיחו כשמתבייש, ובזה יש מקומות לשני ההבנות בדעת ת"י שנחלקים כיצד לתרגם את המילה 'ברם' האם 'אולם' או 'גם'.

20. ראה בספר 'אדני היד החזקה' שציין כמקור לרמב"ם זה את דברי ת"י בפרשתנו. עיין שם שמציין עוד לשטמ"ק ב"ק צ"א גבי 'ביישו דברים' שהביא בשם המאירי "שאם נתכון להלבינו לכוונת התוכחה רשאי. והכל תלוי בכוונת הלב וע"ז נאמר: 'ויראת מאלקיך'".

רבעי) שיעלהו לירושלים ויאכלהו שם בעליו כמו מעשר שני בשוה, ואין לכהנים בו כלום, שנאמר (במדבר ה') "ואיש את קדשיו לו יהיו"...

ואכן צ"ב, דבשלמא בביכורים נאמר שצריך לתת לכהן - 'ולקח הכהן הטנא מידך' ויש בגמ' הקש לתרומה לומר שזה ממון כהן, אך בנטע רבעי מנ"ל לדין זה?²¹

ת"י חוזר על משנתו זו בפרשת שופטים (דברים כ, ו)²². ומצינו לו חבר באבן עזרא (כאן) שכתב: "קדש הלולים - להלל השם, והכהן יאכלנו". הרי שאף האב"ע סבור שפירות אלו הם ממון כהן. ועיין בפירוש האברבנאל שגם פירש כך. וצ"ע מנין למדו דין זה?.

וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמִלֶּאָה הָאָרֶץ זִמָּה ♦ מהו הגורם למילוי הארץ בזימה?

(ויקרא יט, כט) אֶל תַּחֲלֹל אֶת בְּתֵךְ לְהִזְנוּתָהּ וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמִלֶּאָה הָאָרֶץ זִמָּה:

מה הפירוש ולא תזנה הארץ? מה השייכות בין הארץ לזנות? ומה הציווי שטמון כאן?

רש"י מבאר שבמילים אלו אין ציווי, אלא שכאן גילתה התורה את התוצאות של הזנות: "אם אתה עושה כן, הארץ מזנה את פירותיה - לעשותן במקום אחר ולא בארצכם". ת"י ביאר באופן אחר:

לֹא תַפְסֹן יֵת בְּנִתִּיכֹן לְמִסְבָּא יִתְהוֹן לְזִנּוּ. וְלֹא תִשְׁחָזֵן לְמִסְבָּא בְּנִתִּיכֹן לְגִבְרִין סְמוּךְ לְפִידְקִיחוֹן, דְּלֹא יִטְעֹזוּ בְּזִנּוּ בְּתֵר עַמְּמֵי אֶרֶץ אֲרֵעָא וְתִיתְמַלִּי אֶרֶץ אֲרֵעָא זִנּוּ:
[אל תתפסו את בנותיכם לקחת אותם לזנות. ולא תשהו להשיא את בנותיכם לגברים סמוך לפידקס, שלא יטעו בזנות אחרי גויי הארץ, ותמלא הארץ זנות]

נראה בת"י שהבין ש'לא תזנה הארץ' הוא המשך של הציווי הראשוני של 'אל תחלל את בתך להזנותה', וכוונת הכתוב לומר שחילול הבת בא לידי ביטוי בשני אופנים: א. במסירתה לביאה שלא לשם קידושין וכדברי רש"י. ב. במה ששוהה

מעניין הדבר שרש"י כאן אינו מציין כלל את שיטת חכמים, ואילו בספר דברים עה"פ (דברים יח, י): "לֹא יִמָּצָא בָךְ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֶסֶם קֶסָמִים מְעֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף". מביא רש"י אף את דעת חכמים שמעונן היינו אחיזת עיניים. (ואולי ס"ל דלכך נכפל, דכאן כר"ע ושם כרבנן)

קִדְשׁ הַלִּוּלִים ♦ האם פירות נטע רביעי הם ממון כהן ויש בהם דין פדיה?

(ויקרא יט, כד) וּבִשְׁנֵה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיו קִדְשׁ הַלִּוּלִים לַיהוָה:

איזה סוג קדושה יש בפירות נטע רבעי הנקראים 'קודש הלולים'?

רש"י כתב: "כמעשר שני (קידושין נד:) שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה' (ויקרא כז, ל), מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים, אלא בפדיון, אף זה כן. ודבר זה הלולים לה' הוא, שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים".

הרי שקדושת השנה הרביעית היא כקדושת מע"ש שנצרך לאוכלה בירושלים, והרוצה לאוכלה מחוץ לירושלים צריך לפדותה.

והנה פדיה זו של מע"ש נעשית ע"י הבעלים באופן עצמאי שפודה את הפירות למעות, ואינה עוברת דרך הכהן כי אינה ממון כהן, אלא ממון בעלים שצריך לאוכלו בירושלים.

אולם בת"י מבואר חידוש נשגב:

וּבִשְׁתָּא רְבִיעִיתָא יִהְיֶה כָּל אִינְפִּיָּה קוּדְשִׁי תוֹשְׁבָהָן קִדְשׁ יְיָ, מִתְּפָרֵק מִן כְּהֵנָּא:
[ובשנה הרביעית יהיה כל פדיון קדש לשבח לפני ה', נפדה מן הכהן]

משמע בדבריו שאף פירות נטע רבעי דינם כדין ביכורים שהם לכהן, ואם רוצה הבעלים לאכלם צריך לפדותם מיד הכהן.

והנה ברמב"ם (סה"מ מ"ע קיט) כתב להדיא: "ודינו (של נטע

21. וכבר עמד בזה האמרי בינה בס' ד.

22. נתון זה שולל לכאורה את האפשרות שהעלו חלק ממפרשי ת"י שמילים אלו הם 'טעות המעתיק בת"י'.

וכך מבואר בגמ' בקדושין למסקנה (ג): "איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע, אמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה". וכן לענין יניק וחכים אמרו שם שצריך להדרו.

בת"י מבואר אופן שלישי:

מִן קֶדֶם סִבִּין דְּסִבְרִין בְּאוֹרֵיתָא תְּקוּמוֹן, וְתִיִּקֵּר אִפִּי
חֲכִימָא. וְתִדְחַל מְאַלְהָדָּ אֲנִי יְיָ:
[מלפני זקנים המבינים בתורה תקומו. ותכבד פני חכם.
ויראת מאלוהיך אני ה']

מבואר בדבריו שאת 'שיבה' תרגם כמו אונקלוס - דסברין באורייתא. אך הוסיף עוד מילה - 'סבין דסברין באורייתא' והיינו דווקא זקנים ת"ח, וזה בא למעט לכאור' יניק וחכים שאינו עונה על דרישות אלו.

ואילו את 'זקן' תירגם כפירוש רש"י, שהכתוב מדבר על מי שקנה חכמה, ובכלל זה לכאור' אף מי שאינו זקן בגיל.

ונמצא לדבריו שאמנם 'יניק וחכים' יצטרכו להדרו מדין 'זקן', הכולל את כל מי שקנה חכמה בתורה (ואף שאינו מופלג בגיל), אך אין כל מקור להצריך קימה בפני זקן סתם שאינו ת"ח.

ודבר זה חלוק על מסקנת הגמ' בקדושין הנ"ל שהצריכה קימה אף בפני זקן אשמאי שלרש"י מדובר ברשע, ולר"ת מדובר בבור ועם הארץ, אך לא ברשע כזה שיש מצוה להכותו לבזותו ולזלזלו. ולת"י אין מצווה לקום בפני אחד מאלו.

ולכאור' ת"י הבין כמו ההו"א בגמ' שם שאין צורך לקום בפני זקן אשמאי, וכדעת ר"ת שבכלל זקן אשמאי גם זקן שאינו רשע ואינו ת"ח אלא הוא ע"ה.

וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים • הַשִּׁיכוֹת בֵּין קְדוּשָׁת הַגּוֹף לַקְּבִלַת הַתְּפִילוֹת

(ויקרא כ, ז) וְהִתְקַדְּשִׁיתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי אֲנִי יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם:

על איזה קדושה נצטוונו בפסוק זה?

מלהשיאה לאיש סמוך לפרקה, שהוא הגורם שתימשך ח"ו בזנות אחרי הגוים שהם עממי הארץ. וזהו 'לא תזנה הארץ' - לא תזנה הבת עם יושבי הארץ - עממי הארץ²³.

ההדגשה בת"י שהשהיה תגרום לזנות עם גוים דווקא, ואף שדי היה בחשש שמא תימשך לזנות בקרב ישראל, משום שבזנות עם גויים טמון חשש חמור יותר, שמא מתוך זה תוליד בנים לע"ז (אהבת יונתן).

עצם דברי ת"י הם שיטת ר"ע במסכת סנהדרין (עו):

אל תחלל את בתך להזנותה ... ר"ע אומר זה המשהא
בתו בזגרת. וברש"י: 'שמתאוה להפקידה (נ"א
להפקירה) ומזנה'.

וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן • הַאֵם יֵשׁ צוֹרֵךְ לְקוּם מִפְּנֵי זָקֵן שְׂאִינוּ ת"ח?

(ויקרא יט, לב) מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרַת פְּנֵי זָקֵן
וִירֵאת מְאַלְהָדָּ אֲנִי יְיָ:

מהי השיבה שצריך לקום בפניה? ומיהו הזקן שצריכים להדרו?

רש"י מבאר עפ"י הגמ' בקדושין (לב): ש'הזקן' המוזכר בהמשך הפסוק והוא זקן שקנה חכמה, מלמד על השיבה האמורה בתחילת הפסוק, שלא מדובר בשיבה של זקן אשמאי אלא במי שקנה חכמה [אשמאי - לדעת רש"י (קדושין לב): הינו רשע שחייב הרבה אשמות. ולדעת ר"ת (שם) מדובר בבור וע"ה שאינו רשע].

לפירושו אין מקור שצריך לקום בפני זקן אשמאי. ולהיפך יש מקור שלא צריך לקום. (כי הפסוק מדבר דווקא בת"ח) כמו כן אין מקום ללמוד מהפסוק שיש צורך לקום בפני 'יניק וחכים' - חכם שאינו זקן.

באונקלוס מתרגם 'שיבה': "מן קדם דסבר באורייתא". ואת 'והדרת פני זקן' מתרגם: "ותהדר אפי סבא". ולפירושו יש מקור לכך שצריך לקום בפני 'יניק וחכים' כי הוא בכלל שיבה - דסבר באורייתא והוא שיבת התורה, שאף היא נקראת שיבה כמו שיבת הימים²⁴. ויש גם מקור שצריך לקום בפני זקן אשמאי, כי הוא בכלל 'סבא' - זקן סתם.

23. וכן פירש האב"ע כאן: "ולא תזנה הארץ - הטעם זנות אנשי הארץ".

24. עיין ברמב"ן כאן שכך ביאר בדברי האונקלוס.

את כל החילוקים שבין בני א"י לבני בבל, ואחד מהם הוא שבני ארץ ישראל הקפידו על טבילת עזרא, ותרגום יונתן הלא הוא תרגום של בני ארץ ישראל, ולכן מסתבר להו שכוונתו כאן לטבילת עזרא ולא רק לדין נקיות בתפילה.

אִישׁ אִישׁ ♦ האם היה הו"א שאדם צעיר

יענש פחות על עבירות?

(ויקרא כ, ט) **כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוֹמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלְל דְּמִיּוֹ בּוֹ:**

מה בא ללמדנו כפילות הלשון "איש איש"?

בתו"כ כאן אמרו: "איש איש - לרבות בת וטומטום ואנדרוגינוס" כלומר שאף הם חייבים בקללת הוריהם.

בת"י מתרגם כאן כדרכו בכמה מקומות שנאמר בהם 'איש איש':

אָרוֹם גָּבֵר טָלִי וְגִבֹּר סִיב דְּיִלּוּט יֵת אָבִיו וְיֵת אִמּוֹ
בְּשֵׁמָא מְפָרֵשׁ, אֶתְקַטְלָא יִתְקַטִּיל בְּאַטְלָת אֲבָנִין. מְטוּל
דְּאָבִיו וְאִמּוֹ לֹט - קְטָלָא חַיִּיב:

[כי איש צעיר ואיש זקן אשר יקלל את אביו ואת אמו
בשם המפורש, מות יומת בהשלבת אבנים. משום שאביו
ואמו קלל - מיתה חייב]

ת"י מתרגם ש'איש איש' בא לומר שכולם חייבים בזה, בין איש צעיר ובין איש זקן. וכבר התקשו בזה קמאי, מה החידוש שאף איש צעיר חייב, הלא לכאורה אין כוונתו לקטן שהתמעט מפרשת עונשים, אלא מדובר כאן על נער שהגיע למצוות וחייב בעונשים, וא"כ מה החידוש? וכי יש הו"א לפטור או להקל בעונשו של נער צעיר משל זקן? ומה באה התורה להשמיענו בכך שאף הצעיר חייב כזקן?

ביישוב תימה זו נאמרו פלפולים רבים במרוצת הדורות. ומן הראוי להקדים לענין זה פרט חשוב, והוא שהרבה מן

רש"י כתב עפ"י התו"כ "והתקדשתם - זו פרישות עבודה זרה". ואילו הספורנו כתב: "והתקדשתם - בפרישה מן העריות".

בת"י מבואר ענין אחר:

וְתִתְקַדְּשׁוּן וְתִהְיוּ קְדִישִׁין בְּגוֹפֵיכֶון, מְטוּל דְּאֶקְבַּל בְּרַעְיוֹ
צְלוּתְכֶון, אֲנָא הוּא יִי מְקַדְּשְׁכֶון:
[וְתִתְקַדְּשׁוּ וְתִהְיוּ קְדוּשִׁים בְּגוֹפְכֶם, כְּדִי שְׂאֶקְבַּל בְּרַעְיוֹ
תַּפְלַתְכֶם, אֲנִי הוּא ה' מְקַדְּשְׁכֶם]

מבואר בת"י שתרגם את 'והייתם קדושים' על קדושת הגוף, שהגוף יהיה קדוש והוסיף טעם לדבר - כדי שיתקבלו התפילות לרצון. ולכאורה הוא וודאי דלא כרש"י שהעמיד בפרישה מע"ז. ואולי כוונתו לפרישה מעריות שאף היא חלק מקדושת הגוף וכדברי הספורנו הנ"ל.²⁵

ביאור א' נקיות לתפילה

בעמק ברכה ובאהבת יונתן פירשו את דברי ת"י שקדושה זו הנצרכת לקבלת התפילה, היא שיהיה הגוף נקי מנקביו קודם התפילה, וזאת עפ"י מה שאמרו בגמ' (ברכות יד:): "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה, יפנה ויטול ידי ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה".

ביאור ב' טבילת עזרא

ואולם יש שהבינו שכוונתו לגוף טהור בטבילת עזרא, וכשיטת רב האי גאון (הובא ברי"ף ברכות יג.), והרא"ש (ברכות פ"ג ס"כ), והרי"ף (ברכות יג.), שלענין תפילה לא ביטלו את טבילת עזרא.²⁶ וכן כתב הרמב"ם "אמנם לגבי התפילה, כבר נהגו שלא יתפלל בעל קרי עד ירחץ במים". (פירוש המשניות ברכות פ"ג מ"ד, ושם מ"ו, ובהל' תפילה פ"ד, ה"ו)

וראה בשו"ת מן השמים (שאלה ה) ששאל על ענין זה והשיבו לו: "הלא תפילה במקום עבודה ואפשר טמא מקריב קרבן? וכו', ודבר זה גורם אריכות הגלות וכו', וסיים שלפחות הש"ץ יטבול".

וסמך לדבר הביאו מדברי הים של שלמה (בסוף בב"ק) שמונה

25. מעניין הדבר שלא הוזכר כאן דברי הגמ' הידועים (ברכות נג:): שדרשו מפסוק זה 'והתקדשתם' - אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, ואולי משום שזה רק אסמכתא.

26. שמכיון שבגמ' דין זה לא מבורר, כי כל מה שנאמר שביטלו את התקנה הוא לענין ת"ת. יש לנקוט במנהג כל ישראל, שכל בעלי קריין (אע"פ שאין להם מי מקווה) אין מתפללין עד שירחצו.

התרבה גם קטן שהוא בכלל מצוה זו.

והביאור בזה היות והלשון 'איש' תמיד באה למעט קטן מפני שאינו 'איש', כשרצתה התורה לרבות את הקטן כתבה פעמיים איש, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות את הקטן שאף הוא בכלל המצווה עליה נסוב הפסוק.

ויש ראייה חזקה לפירושם שהמילה 'טליא' בת"י משמעותה קטן, מדברי ת"י (בראשית יט, יא) על הפסוק שנאמר אצל לוט: "וְאֵת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פָּתַח הַבַּיִת הָכּוּ בַּסִּנְיָרִים מִקָּטָן וְעַד גָּדוֹל וַיֵּלְאוּ לַמָּצָא הַפֶּתַח". תרגם שם יונתן: 'מקטן ועד גדול' - 'מטליא ועד סבא'. הרי לנו שיונתן מתרגם קטן - טליא²⁹.

אלא שיש על דבריהם כמה קושיות:

1. קטן התמעט **מעונשים**, והכיצד מחדש ת"י בכל החייבי כריתות הרבים בהם נאמר 'איש איש' שקטן בכלל האיסור, וכן בפסוקנו לגבי איסור סקילה?

על שאלה זו יישב בספר 'אור חדש' שאין כוונת ת"י לחייב את הקטן כרת כי אכן נתמעט מעונשין, אך מ"מ כוונתו שהתחדש במקומות אלו שהקטן **עובר על הלאו בלבד**.

אותה התשובה נצטרך ליישב גם את הפסוק דידן במקלל אביו שדינו בסקילה שאף כאן התרבה הקטן ללאו ולא לעונש.

2. אחד מהחייבי כריתות הוא הנותן מזרעו למולך, וצ"ב הכיצד שיך לומר שאף הקטן נצטווה בזה, הלא לא שיך שלקטן יהיה בן?³⁰

התירוצים נאמרו במקומות שונים שבהם תרגם יונתן באופן זה, והעלו המפרשים תירוץ **מקומי** מה החידוש באותה פרשה באיש צעיר ואיש זקן. אולם הקושיא רחבה היא מאוד כי ישנם ט"ז מקומות בתורה בהם נאמר 'איש איש' ובי' מקומות מתוכם תרגם יונתן 'איש צעיר ואיש זקן'. והיות ובכל מקום נאמר דין אחר, הרבה מן התירוצים המקומיים נפרכים לכאן ממקומות אחרים.

ומפליא הדבר שהרבה מן המיישבים כתבו ליישב שכך דרכו של ת"י לתרגם **בכל מקום** 'איש איש'. ומעיון בדברי ת"י עולה שישנם ו' מקומות בתורה ומקום נוסף בבבאי, אשר שם תרגם יונתן 'איש איש' כפשוטו - 'גבר גבר'. דהיינו שמקומות אלו למדנו שישנה סיבה היכן תרגם 'גבר' והיכן תרגם 'איש צעיר'. ויש לידע מהי הסיבה.

ובכדי ליישב את הפליאה שומא עלינו למצוא תירוץ שמבאר את כל המקומות יחדיו, מה החידוש ב'איש צעיר ואיש זקן' בשלל הדינים וההלכות שנאמרו בלשון זו. ראה פירוט המקומות בהערה²⁷. (רשימת המקומות נחוצה מאוד להבין את הקושיא וממילא את התשובות.)

בשורות הבאות ננסה להעמיד בקצרה את עיקרי הביאורים שהובאו בספרים שונים²⁸.

אופן א' - 'בכל מקומות אלו התחדש שקטן בכלל האיסור'

א. יש הסוברים שכוונת ת"י: 'גבר טלי' אינה לנער אלא לקטן. ורצונם לומר שת"י מחדש חידוש עצום בכל המקומות בהם תרגם 'גבר טלי וגבר סיב'. והוא שבכפילות של 'איש איש'

27. להלן רשימת המקומות עם פירוט הנושא המדובר בפסוק:

א. טומאת זב (ויקרא טו, ב) "אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבֶּשֶׂרוֹ זֹבֵב טִמָּא הוּא" - טומאה.

ב. שחיטת קדשים בחוץ (ויקרא יז, ג) "אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ קֶשֶׁב אוֹ עֵז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה" - כרת.

ג. הקרבת קדשים בחוץ. (ויקרא יז, יט) "אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר אֲשֶׁר יִגֹּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זֶבֶח" - כרת.

ד. פרשת העריות (ויקרא יח, ו) "אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שָׂאֵר בֶּשֶׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֵרְוָה" - כרת.

ה. נתינת בנו למולך (ויקרא כ, ב) "אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזֵּרְעוֹ לַמֶּלֶךְ" - סקילה אך יש גם כרת בהמשך.

ו. מקלל אביו ואמו (ויקרא כ, ט) "אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלֹל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ" - סקילה.

ז. איסור אכילת קדשים לכהן טמא (ויקרא כב, ד) "אִישׁ אִישׁ מִזֵּרַע אֹהֲרֵן וְהוּא צְרוּעַ אוֹ זָב בְּקַדְשִׁים לֹא יֹאכֵל" - כרת.

ח. דין תמות וזכרות בקרבנות הכשבים והעזים (ויקרא כב, יח) "אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ" - מצוה.

ט. מברך ה' (ויקרא כד, טו) "אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלֹל אֶלְקִינוֹ וְנָשָׂא חֲטָאוֹ" - כרת.

י. טמא בפסח שני (במדבר ט, י) "אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טִמָּא לְנֶפֶשׁ אוֹ בְּדָרֶךְ רַחֲקָה לָכֵם אוֹ לְדִרְתֵּיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לֵי" - טומאה וטהרה.

28. היות ולא מצאנו ספרים שעמדו על הקושיא לארכה ולרחבה וביארו בזה מהלך סדור, לכן יש להבהיר שגם הביאורים המובאים כאן הם עפ"י חלקי דברים שנכתבו בכמה ספרים והצגנום כאן כאפשרות לביאור הפליאה. ועל כן לא הבאנו את הדברים בשם אומנם.

29. יש לחדד שאף לחולקים על מהלך זה וסוברים שגבר טלי הינו נער ולא קטן, מ"מ מודים שבחלק מהמקומות התרבה קטן, ובפרט בפרשת מצורע שם כך דרשו חז"ל (מצורע טו, ב) את 'איש איש' כי יהיה זב מבשרו' לרבות שגם קטן שיך בטומאת זיבה ונעשה טמא. וא"כ אף לדבריהם אין כאן עקביות שבכל המקומות שכתב 'גבר טלי' הכוונה לנער.

30. כמבואר בסנהדרין שאף שביאתו ביאה מבן ט' מ"מ אינו ראוי להוליד.

אופן ד' חלוקה לקבוצות שבהם התחדש חידושים שונים

ד. והנה אם נתבונן היטב ברשימת המקומות בהם תרגם יונתן 'גבר טלי וגבר סיב' נראה שהם מתחלקים לג' קבוצות א. עניני טומאה וטהרה³² ב. חייבי כריתות בו' מקומות. ג. שני מקומות נוספים: 1. דין בקרבנות - תמות וזכרות לרצונכם תזבחו. 2. איש כי יקלל את אביו ואמו שהוא חייב סקילה.

ויתכן להציע בכוונת ת"י שהחידוש בדבריו משתנה בין הקבוצות, שבטומאה וטהרה התחדש שהם שייכים אף בקטן, וכדברי חז"ל על הפסוק בפרשת מצורע (טו, ב) **שכך** נדרש ה'איש איש' להשמיענו שזיבה שייכת בקטן. וכן דין תמות וזכרות בקרבנות שנוגע אף לקטן - שהקטן יכול להביא קרבן. וכאן מתפרש הגבר טלי - על קטן.

ואילו בחייבי כריתות הגבר טלי מתפרש על נער - איש צעיר³³. והתחדש לצד השני שהכרת שייך גם בזקן, למרות שכרת משמעותו מיתה לפני גיל חמישים או שישים וזקן שעבר גיל זה היה מקום לחשוב שלא שייך בו עונש זה, קמ"ל 'איש איש' שאף 'גבר סיב' - זקן שייך בעונש כרת, וכמבואר במפרשים שיש אופנים נוספים של כריתות והוא מיתה בחצי ימיו או כריתת הנפש ועוד.

ונמצא שביאור זה מיישב את כל המקומות מלבד הפסוק דידן. 'איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו' שכאן לא מדובר בטומאה וטהרה ואף לא בכריתות אלא בעונש סקילה, וכאן עדיין קשה מה בא להשמיענו שאף צעיר בכלל?

ויתכן ליישב עפ"י דברי רבנו ניסים גאון (בהקדמה לתלמוד) שבן נח מחוייב בכל המצוות השכליות ובכללם כיבוד אב ואם. ובחלקת יואב (סימן א) חידש שקטן חייב בכל מה שבן נח חייב. ונמצא שקטן חייב על קללת אביו ואמו ששורשה הוא במצוות כיבוד אב ואם, ואולי זהו שהתחדש לדעת ת"י ב'איש איש' הנאמר בפסוק³⁴.

אופן ב' - דברה תורה כלשון בני"א

ב. ביאור נוסף יש שרצו לומר שת"י סבור כמאן דאמר 'דברה תורה כלשון בני"א', ולכך תרגם בצורה זו בכל המקומות שבהם דרשו חז"ל דרשות אחרות מהכפילות של 'איש איש' להוציא מדרשות אלו ולומר ש'באיש איש' לא התחדש דבר, אלא הוא לשון בני"א המדברת על כולם צעיר כזקן. ואכן לדבריהם אין בזה שום חידוש.

אלא שלדבריהם יש לידע מדוע שינה ת"י בו' המקומות שבהם תרגם 'גבר גבר' ולא תרגם אף בהם 'איש צעיר ואיש זקן'³¹.

אופן ג' היה הו"א שצעיר ייענש פחות

ג. ביאור נוסף נמצא בספרים, שהתשובה לפליאה היא: אין הכי נמי! ואכן היה הו"א שהצעיר יתחייב פחות מהזקן, ונאמרו בזה ב' טעמים שונים:

1. משום שבשמים לא מענישים פחות מבן עשרים, והתחדש ב'איש איש' שלמרות זאת נער מבן י"ג נענש (בדיני אדם) כגדול.
2. עפ"י המובא בשפתי צדיק (פרשת אחרי מות) בשם המגיד מישירים, שבשמים מענישים יותר למי שהוא בן ארבעים, היות וכבר הגיע ל'בינה' ויכול לשמור עצמו מן העבירה, ולכן היה הו"א שמענישים עונש חמור ככריתות וסקילה רק לאיש זקן ולא לאיש צעיר, קמ"ל 'איש איש' - שאף איש צעיר בכלל עונשים אלו.

ולכאן ביאור זה תמוה טובא, כי לפ"ז נמצא שדווקא במקומות אלו בהם נאמר 'איש איש' התחדש שנער מבן י"ג עד כ' או איש פחות מבן ארבעים חייבים כגדול, אך בשאר מקומות ובפרט במקומות שבהם התמעט קטן, נמצא שנער מבן י"ג עד כ', או לאופן השני - איש פחות מגיל ארבעים, יהיה פטור?

31. ואמנם בה' מתוכם נדמה כי לא שייך ענין זה כי אין שם כל ציווי אלא סיפור דברי כגון במסעות וכו' והקושיא תהיה רק על מה שנאמר בפרשת סוטה: "איש איש כי תשטה אשתו", ומדוע שם לא תרגם איש צעיר ואיש זקן, ועל קושיא זו ישנם הרבה תירוצים, ואחד מהם שלא שייך שיהיה לקטן אשה כי אינו יכול להחיל נישואין, ולא שייך שיעשו עבורו את הנישואין אף לסוברים ששייך לקדש לו אשה.

32. שנאמרו בב' מקומות א. זב. ב. פסח שני - למי שהיה טמא ושייך גם בקטן שנמנה על קרבן פסח ונתגדל בין ב' פסחים שחייב בפסח שני - אילת השחר פרשת בהעלותך, וע"ע באילת השחר על פרשת אמור.

33. אין זה תימה שהדבר יתפרש לב' פנים היות ומה שעניני טומאה וטהרה שייכים בקטן הוא דרשת חז"ל בפרשת מצורע מאיש איש ואף לסוברים שמדובר בנער שם פירשו כחידוש מקומי על קטן. ובפרט שכן מצינו מילים שונות שמתפרשים בת"י לכמה פנים לפי הענין, ראה לעיל על משמעות הלשון 'ברם'.

34. אלא שיש לעיין שהלא מקלל אביו ואמו חייב גם לאחר מיתה, ואמנם מצות כיבוד אב וא"א נהוגת לאחר מיתה כמו שאמרו (קידושין לא:): 'מכבדם בחייו מכבדם במותו'. ויל"ע האם חלק זה של לאחר מיתה הוא דין שכלי שיש לחייב בו כמו בחייהם ששייך לחייב בזה בן נח, וצ"ע.

וְאֵת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ • באיזה מיתה הורגים את הבהמה?

(ויקרא כ, טו) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שִׁכְבָּתוֹ בְּבֵהֶמָה מוֹת
יוֹמָת וְאֵת הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ:

כיצד הורגים את הבהמה?

רש"י כתב שהבהמה תיסקל, ולא מפני שחטאה, אלא מפני
שבאה לאדם תקלה על ידה. וכן נראה ברמב"ם (פ"א מאיסור"ב
ט"ז) שהבהמה מתה בסקילה³⁵. ומקורם מהמשנה (סנהדרין נד).
וכן בתו"כ ס' קיג.

אולם בת"י מפורש שאת הבהמה הורגים במיתה אחרת:

וְגֵבֶר דִּי יִתֵּן תְּשֻׁמִּישָׁיהּ בְּבַעֲרָא, אִיתְקַטְלָא וְתִקְטִיל
בְּאִטְלוֹת אַבְנִין. וְיֵת בְּעִירָא תִקְטִלוֹן בְּקוֹלְפִי:
[ואיש כי יתן תשמישו בבהמה, מות יומת בהשלכת
אבנים. ואת הבהמה תהרגו בשבט של עץ]

35. וציין מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (בקרית מלך שם) לעיין בת"י בפסוק זה.

לדברי ת"י הבהמה נהרגת במקל עץ, וצ"ב מדוע דווקא
מיתה זו ומדוע לא בסקילה? וראה במהרי"צ חיות (סנהדרין נד).
שתמה הלא קימ"ל 'כמיתת הבעלים כך מיתת השור' ומדוע
את הבהמה הורגים בשבט של עץ?

בספר 'נושאי כלי יהונתן' ביאר שהיות והבהמה לא חטאה
ואין מיתתה מדין עונש כמו בהמה שהזיקה או הרגה, א"כ
אין טעם להורגה במיתת האיש הבאה עליו כעונש, אלא יש
דין לסלקה מן העולם מפני שבאה על ידה תקלה, וסילוק זה
עושים בכל דרך שהיא, (והיינו שלא דווקא באופן המיוחד של סקילה,
ומש"כ מקל עץ הוא לא דווקא אלא אפילו באופן זה ובא להוציא שלא יהרגה
במיתת הבעלים).

ב'פירוש יונתן' כתב שת"י דייק זאת משינוי הלשון בפסוק,
שעל האיש נאמר 'מות יומת' ואילו על הבהמה נאמר
'תהרגו'. מכאן שאין זה באופן של מיתת האיש. אלא שעדיין
צ"ב מדוע דווקא ע"י מקל - קולפי, ולא כתב ת"י שיש
להורגה בכל דרך שהיא? (אם לא שנאמר כנ"ל בסוגריים).

